

CONSIDERAȚII PRIVIND CETATEA CRĂCIUNA PE TIMPUL DOMNIEI LUI ȘTEFAN CEL MARE

<https://doi.org/10.52673/18570461.24.4-75.13>

CZU: 94(478):728.81

Doctorand, asistent universitar **Alexandru BEJENARU**

E-mail: bejenaru.alexandr@gmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-6508-3917>

Universitatea de Stat din Moldova

CONSIDERATIONS REGARDING THE FORTRESS OF CRĂCIUNA DURING THE REIGN OF STEPHEN THE GREAT

Summary. This article presents the history of the fortress of Crăciuna in the second half of the 15th century in the context of the rivalry for the common border between the Principalities of Moldavia and Wallachia. The conflict that broke out after Radu cel Frumos erected this fortress on the territory contested by Stephen the Great caused a series of changes of control over Crăciuna between the rulers of the two principalities in years 1470–1482. The small number of Crăciuna's attestations in this period suggests its recent construction in the context of Stephen the Great's wars against Wallachian rulers and indicates its "non-territorial" status, described in Polish historiography as one lacking its own hinterland which would have united neighboring settlements into a separate district, thus predetermining its subsequent subordination to the starosts of Putna and the lack of any mentions in the following years.

Keywords: Crăciuna fortress, the Principality of Moldavia, the Principality of Wallachia, Stephen the Great, the Moldavian-Wallachian border.

Rezumat. În articolul de față este prezentată istoria cetății Crăciuna în a doua jumătate a secolului al XV-lea în contextul rivalității pentru hotarul comun între Țara Moldovei și Țara Românească. Conflictul izbucnit după ridicarea de către Radu cel Frumos a acestei fortărețe pe teritoriul contestat de Ștefan cel Mare a provocat o serie de schimbări de control asupra Crăciunei între domnii celor două principate între anii 1470–1482. Numărul mic al atestărilor Crăciunei în această perioadă sugerează ridicarea sa recentă în circumstanțele războaielor lui Ștefan cel Mare cu domnii munteni și indică statutul său „non-teritorial”, descris în istoriografia polonă interbelică ca unul lipsit de hinterlandul propriu ce ar fi reunit localitățile învecinate într-un district separat, predeterminând astfel subordonarea sa ulterioară starostilor Putnei și absența oricăror mențiuni în anii următori.

Cuvinte-cheie: Cetatea Crăciuna, Țara Moldovei, Țara Românească, Ștefan cel Mare, hotarul moldo-muntean.

INTRODUCERE

Istoria cetății Crăciuna reprezintă una dintre problemele semnificative în reconstituirea evoluției hotarului dintre Țara Moldovei și Țara Românească în anii domniei lui Ștefan cel Mare (1457–1504). Menționată în izvoarele documentare din a doua jumătate a secolului al XV-lea și mai târziu în cronicile moldovene în legătură cu evenimentele din aceeași perioadă, această fortificație amplasată în zona de frontieră dintre cele două principate a dispărut la un moment dat după sistarea conflictelor moldo-muntene pentru hotarul comun, având o soartă comună cu alte așezări din aceeași regiune, precum târgurile Soci și Putna. Cazul cetății Crăciuna a devenit subiectul discuțiilor îndelungate în istoriografia română privind originile, amplasarea geografică și istoria acestui punct fortificat.

În articolul dat ne propunem să reconstituim șirul de evenimente cunoscute din jurul cetății Crăciuna în anii conflictelor lui Ștefan cel Mare cu domnii Țării

Românești, determinând pe parcurs semnificația și statutul acestei fortificații pentru voievozii de la sud și est de Carpați și cauzele dispariției sale din izvoarele documentare și narative în anii următori.

CRĂCIUNA ÎN IZVOARELE DOCUMENTARE ȘI NARATIVE

Apelând la izvoarele documentare emise în Moldova și Țara Românească, doar două surse menționează direct existența cetății Crăciuna în anii 1481–1484. Prima mențiune a acestei fortificații reprezintă porunca dată între martie-iunie 1481 de Cazan, marele vornic al Țării Românești pe timpul domniei lui Basarab Țepeluș (1480–1481), către Mihăilă, Bârcă și Oprea, vameșii din împrejurimile Teleajenului și Prahovei, să se prezinte în mod urgent la Crăciuna [1, doc. 176, pp. 285–286]. Două scrisori ale voievodului Transilvaniei din 9 februarie și 11 martie 1481 menționează lucrările de reparație ale unei cetăți la hotarul cu Țara

Moldovei efectuate de supușii lui Basarab Țepeluș, care în contextul mesajului vornicului muntean din același an putea fi Crăciuna [2, doc. 198, pp. 109-110, doc. 202, pp. 112-113; 3, pp. 83-84]. Celălalt document a fost emis deja de cancelaria domnului Moldovei pe 13 mai 1484, în care boierul Mihul, pârcălabul de la Crăciuna, a cumpărat satul Găleşăstii pe râul Crasna [4, doc. 260, pp. 398-399].

O aluzie la existența mult mai timpurie a unei cetăți la frontiera moldo-munteană apare în textul scrisorii lui Ștefan cel Mare către regele Poloniei din 13 iulie 1471, în care voievodul moldovean motiva imposibilitatea de a urma poruncile venite din partea monarhului polon prin atacurile din partea tătarilor, turcilor, muntenilor, secuilor și ungurilor. Această explicație este completată de domnul Moldovei prin prezentarea faptului ridicării de către Radu cel Frumos a unei fortificații „în aceleași hotare ale țării mele”, ceea ce l-a forțat pe Ștefan să ridice „alia fortacalia” în opoziție față de cea muntenească și să abată cursul râului Siret de la punctul fortificat de către Radu cu ajutorul „sărmanilor” din Țara Moldovei, dintre care mulți au murit pe parcurs [5, doc. 139, pp. 311-312]. Dat fiind faptul că voievodul moldovean nu a specificat numele cetății lui Radu cel Frumos, relația sa cu Crăciuna rămâne a fi incertă.

Cea mai timpurie mențiune a Crăciunei în izvoarele narrative apare în *Letopisețul de la Bistrița*, unde este menționată cucerirea cetății de către Ștefan cel Mare și numirea primilor săi pârcălabi, Vâlcea și Ivanco, pe 10 martie 1482 [6, pp. 57-58]. Cronica moldo-germană, la fel, datează pe 10 martie 1482 cucerirea cetății „Ketzo”, amplasată „la granița cu Turcia” [7, p. 67]. În interpolarea lui Misail Călugărul a *Letopisețului Țării Moldovei* de Grigore Ureche apare un fragment referitor la Crăciuna pentru anul 1475, imediat după relatarea evenimentelor bătăliei de la Podul Înalt: „...Și acolo, deasupra Siretiului, la movila cea mare a Tecuciului, odihnind 3 zile, i-au venit veste de la starostii de Crăciuna, ce-i zic acmu Putna, cum Radul vodă vine cu oști asupra lui Ștefan vodă, fără veste” [8, p. 92]. În pofida faptului că aceste mărturii corelează Crăciuna cu târgul Putnei, care a servit totodată ca reședință a ținutului omonim, această echivalență nu este atât de aparentă din izvoarele documentare. Deși primele mențiuni ale starostilor Putnei în cancelaria domnilor Moldovei apar către mijlocul secolului al XVI-lea [9, doc. 437, pp. 482-483; 10, doc. 34, p. 35, doc. 36, p. 36; 11, doc. 287, p. 312], în cadrul istoriografiei române a fost suspectată existența mult mai timpurie a acestui ținut încă din 1460, când târgul Putna a fost amintit pentru prima dată în privilegiul comercial acordat negustorilor lioveni de către Ștefan cel Mare în acel an [12, doc. 86, p. 226]. Analizând scrisoarea din 2 iulie

1431 a voievodului Transilvaniei, Ladislau Apor, către judele brașovean, Luca Kiș, C. C. Giurescu afirma că expresia „...voievodul Moldovei a pornit cu mare mulțime de oameni și însuși marele vornic a venit spre Putna cu mulți oameni de-ai săi...” se referea nu la râul, ci la ținutul Putnei în componența Moldovei, datând apariția acestui ținut în epoca domniei lui Alexandru cel Bun [13, doc. 181, pp. 282-283; 14, pp. 405-406]. C. Burac dezvoltă această viziune, subliniind că ținuturile Moldovei erau uneori redată în actele domnești fără precizarea denumirii ei (*волость, держава* sau *ținut*) cu prepoziția *на* – în cazul Putnei, istoricul român invocă hrisovul din 8 august 1445, în care Oană Ureacli a primit „satele, la Putna, anume: unde a fost Stan Hărtăgan, unde a fost casa lui Radul, și Andriaș, mai sus, și la rediul lui Andraș Căliman” [15, doc. 256, pp. 362-363], arătând că așezările respective se aflau pe Milcov, și nu pe Putna, ceea ce ar da expresiei на Поутном/„la Putna” înțelesul de ținut [16, pp. 203-204].

Cu alte cuvinte, târgul Putnei ca centru al ținutului eponim activa cu mult înainte de începutul conflictelor lui Ștefan cel Mare cu domnii Țării Românești și primele atestări ale dregătorilor Crăciunei. Tot în aceeși interpolare a lui Misail Călugărul este redată o altă versiune a mutării hotarului moldo-muntean, efectuată după incursiunea lui Ștefan cel Mare dincolo de Siret și victoria obținută asupra lui Radu cel Frumos „mai sus de Râmnic” pe 13 ianuarie 1475: „Și zăbăvind Ștefan vodă acolo, până să strângă oștile toate, aducând și pre mulți den boiarii Țării Românești și alte capete, oameni de frunte, acolo au pus pre ai săi boieri și oameni de cinste, de au vorovit și au tocmit, de au despărțit den Milcovul cel Mare o parte de părau, ce vine pre lângă Odobești și trece de dă într-apa Putnii. Și până astăzi este hotarul țării Moldovei și a Țării Românești acel părau ce să desparte den Milcovul cel Mare” [8, p. 93].

Miron Costin menționa în *De neamul moldovenilor* mai multe vechi cetăți ruinate pe teritoriile Țării Moldovei, oferind două exemple: „cum este mai sus de Gălați ce-i zic Gherghina, și pre Milcov mai sus de Focșeni, de care pomenește Ureche vornicul că o cheama Crăciuna” [17, p. 45]. Dimitrie Cantemir afirma că în zona curburii Carpaților, nu departe de Mănăstirea Mira, rămăneau ruinele unei străvechi cetăți, pe care localnicii o numeau pe atunci Crăciuna [18, p. 98]. Încă o referință la posibila localizare a fortificației amplasate la hotarul moldo-muntean se găsește în Harta rusă din 1835, unde o așezare mică cu numele *Кречуна* era fixată în stânga Siretiului, la est de confluența sa cu Buzăul și în apropiere de actuala comună Independența, județul Galați [19, p. V].

ISTORIOGRAFIA PROBLEMEI

În cadrul istoriografiei române au fost înaintate mai multe versiuni ale amplasării Crăciunei: 1) pe cursul Milcovului, în apropiere de Odobești; 2) pe teritoriul Focșanilor, pe malurile aceluiași râu; 3) în preajma Vadului Roșca pe Siret; 4) în zona comunei Independența. Teoria localizării Crăciunei la Odobești era susținută inițial de N. Iorga [20, p. 210], deși acesta în alte lucrări ulterior muta cetatea fie pe Milcov la vărsarea lui în Siret [21, p. 71], fie deasupra râului Putna [22, p. 102]. C.M. Mironescu la fel fixa Crăciuna lângă Odobești, pe dealul Măgura [23, p. 92], iar T. Bălan afirma că Ștefan cel Mare a cucerit cetatea Crăciuna în 1475, fixând doar atunci hotarul moldo-muntean pe Milcov [24, p. 112]. C. C. Giurescu argumenta localizarea Crăciunei la Odobești printr-o „poziție tare, apărată spre Milcov de o râpă înaltă, inaccesibilă și departe de Siret” [25, pp. 39-40]. Dezavantajul acestei ipoteze reprezintă însă faptul că nicio luptă nu s-a dat între munteni și moldoveni în preajma acestei așezări, amplasate într-o regiune premontană cu un singur drum accesibil spre interiorul Vrancei pe cursul apei Milcovului. Toate ciocnirile militare între cele două principate au fost date în câmpia din bazinul inferior al Siretului, mai ales în județele învecinate Râmnicul-Sărat și Brăila, inclusiv în anii domniei lui Ștefan cel Mare [26, p. 74].

În baza textului scrisorii lui Ștefan cel Mare din 1471, I. Bogdan a înaintat versiunea ridicării Crăciunei în împrejurimile Vadului Roșca, lângă Siret și Putna Veche [5, doc. 139, p. 314]. La versiunea lui I. Bogdan au aderat mai târziu I. I. Nistor [27, p. 310], C.C. Cihodaru [28, pp. 629-632] și M. Jugănar [29, pp. 65-66]. Unul dintre argumentele în favoarea acestei ipoteze reprezintă dificultățile trecerii peste Siret a unei oaste din cauza inundațiilor frecvente și lipsei de vaduri practicabile, cu excepția celei de la Vadul Turcului lângă satul Ionășești [8, p. 92], Vadul Roșca și la Vădeni, a căror control era necesar pentru orice incursiune în Moldova [23, p. 92; 29, pp. 62, 65-66]. C.C. Giurescu remarca zona presupusei mutări a cursului Siretului de către Ștefan cel Mare în 1471 între satele Vadu Roșca și Răstoaca (ultima așezare primind acest nume de la „răstocirea” vechiului curs al fluviului) [25, pp. 39-40]. C. Cihodaru localiza Crăciuna pe cursul Sirețelului în dreptul satului Vlăduleasa, dintre localitățile Suraia și Vadul Roșca. Această opțiune este argumentată prin vechea denumire a Vadului Roșca cunoscută în secolul al XVII-lea – Cracul, precum și prin existența aici a unei înălțimi de 28 m, pe care putea fi așezată această cetate [28, pp. 630-631]. Conform lui M. Jugănar, Crăciuna era

amplasată în localitatea Vultur de Jos, lângă frontiera moldo-munteană și în vecinătatea imediată de târgul Soci. Cercetătorul român remarcă faptul că anterior în istoriografie nu a fost luată în calcul amplasarea Socilor lângă actualul sat Hângulești, unde este prezent „...acest *colac* făcut de râul Siret”, „un vechiu pat al Siretului, care se cheamă astăzi Valea Vulturului”, aducând argumente documentare din secolele XVI-XVII, unde sunt menționate „Siretul Vechi”/„Sirețel” și „Siretul Nou”/„Siretul cel Mare”, în favoarea versiunii abaterii cursului Siretului pe albia veche a Bârladului [29, pp. 39, 50, 55-57; 30, doc. 449, p. 365; 31, doc. 276, pp. 265-266; 32, doc. 94, p. 96; 33, doc. 156, p. 285].

Versiunea localizării Crăciunei lângă comuna Independența, jud. Galați, a apărut în urma cercetărilor realizate în 1966, când au fost descoperite urmele unei fortificații din pământ și lemn. L. Chițescu vedea în aceste ruine fosta cetate Crăciuna, aducând în calitate de argument fragmentele de ceramică descoperite în acest sit, care dețineau trăsături caracteristice ceramicii moldovenești din a doua jumătate a secolului al XV-lea și echivalând-o cu cea amintită de Ștefan cel Mare în scrisoarea din 1471 către regele Poloniei [34, pp. 369-371]. La aceeași poziție aderă și Gh. I. Cantacuzino [3, p. 96], însă C. Cihodaru considera că cetățuia de la Independența a fost zidită de domnul Moldovei ca răspuns la fortificația întemeiată de Radu cel Frumos în 1470 pe teritoriile Țării Moldovei, voievodul muntean acaparând astfel un teritoriu „populat de circa 15-20 sate” în zona Vadului Roșca [28, p. 630].

A. Paragină respingea ipoteza identificării cetății Crăciuna la Odobești sau la Independența, promovând în schimb amplasarea ei în preajma Focșanilor de astăzi. Alegerea sa era argumentată prin atestarea mai multor sate în împrejurimile presupusei locații a cetății date și asocierea trecerii Crăciunei sub controlul lui Ștefan cel Mare cu încorporarea zonei dintre Putna și Milcov în componența Moldovei. Dezavantajul acestui argument constă în absența mențiunilor documentare a localităților amintite de A. Paragină în cancelaria moldovenească până în secolul al XVI-lea. Același istoric data schimbarea cursului vechiului Milcov pe actuala sa albie în anul 1482, considerând că atunci cetatea Crăciuna a fost „luată” de domnul Moldovei prin mutarea curentului, urmărind scopul de a nega orice revendicare a fortificației date din partea Țării Românești [35, pp. 109-110].

În urma cercetărilor realizate la Florești, lângă comuna Câmpineanca, jud. Vrancea, V. Bobi a descoperit urmele unei întărituri artificiale, care ar fi fost cetatea Crăciuna conform opiniei cercetătorului. Această fortificație dispunea de trei șanțuri de apărare, prin

care curgea Milcovelul, afluentul Milcovului, precum și o biserică, ridicată în jurul anului 1499, după părerea lui V. Bobi, în timp ce artefactele descoperite în afara pronaosului au fost datate de același cercetător cu secolele XIV–XV [36, p. 72].

Alte versiuni privind localizarea Crăciunei înaintate în cadrul istoriografiei române au reprezentat variații ale ipotezelor enumerate mai sus. C. Constantinescu-Mircești și I. Dragomirescu sugerau amplasarea acestei cetăți în zona de câmpie a cursului Siretului, afirmând totodată că au existat două cetăți Crăciuna, una moldovenească și alta munteană, după exemplul dublării localităților din aceeași regiune amplasate pe râuri, precum Mândrești, Hângulești, Soci, Olteni etc. Când în 1482 Ștefan cel Mare a cucerit cetatea Crăciuna, se avea în vedere Crăciuna munteană, care a fost deja definitiv pierdută de Țara Românească [26, pp. 77-78]. L. Rădvan presupune că târgurile Crăciuna și Soci se aflau în proximitate unul față de altul, târgul cel din urmă fiind amplasat „probabil pe drumul ce urma valea Râmnicului, apoi a Siretului (cursul vechi al Bârladului în Evul Mediu), spre Tecuci” [37, p. 174]. E. Lupu exclude posibilitatea amplasării Crăciunei pe cursul Milcovului, afirmând că muntenii au ridicat mai multe poziții de apărare, care l-au impus pe Ștefan cel Mare de a contrapune mai multe fortificații la hotar în loc de una singură. Din aceste cauze, candidatul la rolul cetății Crăciuna poate fi una dintre fortificațiile amplasate între Siret și Milcov. De asemenea, E. Lupu respinge ipoteza lui L. Chițescu de a echivala cetățuia de la Independența cu Crăciuna, aducând argumentele prezenței aici a unui meandru în locul unui canal rectiliniu și cel al gradului complex de munci necesare pentru a redirecționa Siretul și a ține cont în același timp de curenții Buzăului. Istoricul român propune în schimb să fie considerată cetatea studiată de L. Chițescu ca fiind una dintre multiplele fortificații, ridicate de Ștefan cel Mare în contrapunere cu cele muntene [38, pp. 572, 574-577].

LUPTELE MOLDO-MUNTENE PENTRU CRĂCIUNA

Ținând cont de opiniile expuse pe seama subiectului cetății Crăciuna, constatăm că localizarea ei rămâne o problemă deschisă în cadrul medievisticii românești până în zilele noastre. Edificarea cetății fără nume a lui Radu cel Frumos a dus la ridicarea a mai multe fortificații ca răspuns la porunca lui Ștefan cel Mare, printre care se număra și cetățuia de lângă comuna Independența. Decizia domnului Țării Românești putea fi influențată de situația creată la frontiera

moldo-munteană, unde voievodul de la Suceava s-a confruntat cu o revoltă în Țara de Jos, care era încă în desfășurare către luna martie 1468, conform mărturiilor primite de regele Poloniei de la informatorii săi. În intervalul dintre martie 1468 și sfârșitul anului 1469 – începutul anului 1470, când a avut loc concentrarea oștii moldovene la curbură Carpaților în ajunul războiului cu Țara Românească, Radu cel Frumos avea suficient timp pentru a întemeia cetatea sa la hotarul cu Moldova [39, pp. 25-27].

Considerând caracterul ad-hoc al cetățuiei de lângă comuna Independența conform cercetărilor arheologice efectuate de L. Chițescu, cel mai probabil, evenimentele descrise de Ștefan cel Mare în mesajul său către Cazimir al IV-lea au avut loc încă înainte de începutul războiului moldo-muntean în 1470 – dinamica luptelor și incursiunilor reciproce efectuate de cei doi voievozi în sudul Moldovei și răsăritul Țării Românești în anii 1470–1474 sugerează că aceste fortificații puteau fi ridicate doar înainte de începutul conflictelor militare. Din păcate, nu putem afirma cu hotărâre dacă regele Ungariei Matia Corvin în tratatul moldo-ungar de pace la Buda din 15 august 1475 considera teritoriul pe care a fost ridicată cetatea lui Radu cel Frumos ca parte componentă a Țării Românești sau a Moldovei [12, doc. 95, pp. 236-237]. Ridicarea cetății lui Radu cel Frumos putea avea loc pe un teritoriu contestat către 1469 de către ambii voievozi ca fiind al lor, iar absența clauzei respectării vechilor înțelegeri de frontieră din epoca lui Ștefan I și Alexandru cel Bun în versiunea cancelariei moldovene a tratatului moldo-ungar din 12 iulie 1475 [5, doc. 146, pp. 330-333] ar indica lipsa dorinței lui Ștefan cel Mare de a se împăca cu un posibil câștig al Țării Românești în acest conflict de frontieră.

Un alt motiv al deciziei lui Radu cel Frumos de a ridica o cetate la hotarul moldo-muntean ar putea fi abaterea naturală a cursului Siretului de la vechea sa albie în secolul al XV-lea pe o cale mai scurtă față de meandru complementar la Vultur de Jos. Domnul Țării Românești putea să întemeieze aici fortificația sa, trecând noua albie a fluviului și dorind să securizeze frontiera în imediata vecinătate de târgul Soci. Ștefan cel Mare, conștientizând riscurile controlului muntean asupra unuia dintre cele trei vaduri peste Siret (celelalte două fiind în est la Vădeni și în nord la Vadul Turcului), ar fi ordonat prăvălirea pământului de pe malurile noului braț, blocând astfel calea către meandru din jurul localității actuale Vultur de Jos și obținând accesul direct către cetate pe uscat de pe malul controlat de moldoveni [29, pp. 62, 65-66].

În al doilea rând, fortificația ridicată de Radu cel Frumos a fost probabil cetatea Crăciuna. Numărul

foarte mic de menționi documentare în anii 1481–1484 și absența acestora în perioada anterioară și posterioară sugerează caracterul ad-hoc al acestei cetăți, care putea fi ridicată rapid doar în ajunul conflictului moldo-muntean izbucnit în 1470. M. Jugănarul afirmă că noțiunea de ținutul Putnei se referea inițial doar „pentru cele 10-15 localități dintre Sireturi și din apropierea gurii Siretului” [29, p. 68], dar acest fapt este aplicabil mai mult pentru Crăciuna, care a ocupat în sistemul teritorial-administrativ și defensiv un loc similar cu fortificațiile de pământ și lemn ridicate de Ștefan cel Mare la Giurgiulești și de-a lungul Valului lui Traian la Tatarbunăr, Kale și Tintiul [39, pp. 340, 342, 345-346].

Spre deosebire de alte cetăți medievale majore, care jucau un rol important în organizarea spațiului și a societății, fiind centre de autoritate exercitată asupra unui teritoriu și al populației sale [40, p. 107], unele puncte fortificate erau create cu scopul unic de apărare și veghere a punctelor strategice de tranzit și a traficului de pe drumurile utilizate, fără a avea însă o autoritate teritorială similară. Acest tip de cetățui nu aveau un hinterland cu localități proprii și se amplasau de obicei la periferiile unui stat și al teritoriilor sale. În istoriografia polonă asemenea tip de puncte întărite au fost numite „non-teritoriale”, conform descrierii oferite de Zygmunt Wojciechowski [41, p. 77; 42, pp. 148-149].

Judecând după raritatea atestărilor documentare ale Crăciunei și posibilitatea ridicării sale în tempo rapid către 1470, această fortificație reprezintă un caz de cetate „non-teritorială”, a cărei jurisdicție nu este cunoscută din izvoarele moldovene și muntene. Odată cu depășirea conflictului de frontieră și stabilizarea hotarului de-a lungul Milcovului, Putnei și Siretului, necesitatea de a avea un dregător deosebit la Crăciuna a decăzut treptat, iar însăși cetatea a fost trecută în jurisdicția starostilor Putnei. Momentul exact al acestei decizii poate fi însă cu greu elucidat, mai ales din cauza absenței mențiunilor ținutului Putnei și a dregătorilor săi până către mijlocul secolului al XVI-lea.

În al treilea rând, Crăciuna a fost ocupată de trei ori de către oștenii domnului Moldovei. Considerând numărul incursiunilor de succes ale lui Ștefan cel Mare pe teritoriul Țării Românești între anii 1470–1474, soldate cu prădarea unor centre importante precum Brăila sau Soci și capturarea Dâmboviței [8, pp. 88, 90], este greu de crezut că o fortificație creată ad-hoc din pământ și lemn putea să reziste în fața atacurilor moldovene. Crăciuna s-a aflat sub controlul Țării Moldovei până la expediția otomană de la sfârșitul anului 1474, când forțele muntene puteau între timp din nou să ocupe această cetate. După înfrângerea suferită

de otomani în bătălia de la Podul Înalt pe 10 ianuarie 1475, oastea lui Ștefan cel Mare a profitat de ocazie și a recucerit cetatea de margine – anume la acest eveniment se putea referi Misail Călugărul, care prezenta episodul unei noi ciocniri cu forțele loiale lui Radu cel Frumos tot la începutul anului 1475, cuceririi Crăciunei și mutării cursului Milcovului [8, pp. 92-93]. Interpolatorul cunoștea din sursele sale unele detalii privind evenimentele militare din ianuarie 1475, precum avertizările venite de la „starostii de Crăciuna”, care erau în realitate starosti ai ținutului Putna, însă interpretarea acestora a dus la plasarea eronată a episodului documentat al mutării albiei Siretului din 1471 într-un alt spațiu și interval cronologic. Aceste momente aruncă umbre de îndoială asupra versiunii localizării Crăciunei la Odobești, menționate pentru prima dată de același Misail Călugărul.

Scenariul respectiv poate explica ignorarea de către Ștefan cel Mare a propunerii lui Matia Corvin de a reveni la vechile înțelegeri privind hotarul moldo-muntean din timpurile lui Ștefan I și Alexandru cel Bun, deoarece acestea veneau deja în contradicție cu starea reală a lucrurilor și cu planurile de atunci ale domnului Moldovei de a se consolida la Crăciuna. A doua perioadă a prezenței moldovene la Crăciuna a durat până la expediția lui Mehmed al II-lea din 1476, când muntenii puteau să reocupe fortăreața. Această stare de lucruri a rămas neschimbată până la martie-iunie 1481, când Crăciuna apare doar o singură dată în izvoarele muntene ca fiind sub controlul Țării Românești [1, doc. 176, pp. 285-286].

Către 1482, în contextul revenirii la putere în scaunul muntean în a doua jumătate a anului 1481 a lui Basarab Țepeluș [43, pp. 126-127], cetatea Crăciunei a ajuns a treia oară sub controlul lui Ștefan, care l-a numit pe Mihul în calitate de nou pârcălab, atestat documentar în hrisovul emis pe 13 mai 1484 [4, doc. 260, pp. 398-399]. A. Paragină presupunea că fixarea hotarului Moldovei pe Milcov și preluarea cetății Crăciuna au avut loc la consimțământul voievodului Țării Românești, Vlad Călugărul [35, pp. 108-109], adică în perioada primei sale domnii scurte: 8 iulie – 16 august 1481 [43, pp. 125-126]. Mult mai probabilă însă este recucerirea mai târziu a Crăciunei, după cum reiese din raportul de la Kiev al solilor Genovei către hanul Crimeii din 30 septembrie 1481, conform căruia „Ștefan voievodul adună o oaste foarte mare: el are ajutoare din partea Regelui Poloniei și a creștinilor...” [44, doc. 113, p. 484]. Deși trimișii genovezi nu precizau intențiile principelui moldovean, ținta atacului a fost cel mai probabil Țara Românească, după cum arăta Ș. Papacostea [45, p. 541], când în 1482 forțele lui Ștefan cel Mare l-au detronat pe Basarab Țepeluș, iar în locul său pe scaunul domnesc

a revenit Vlad Călugărul între 23 martie și 13 iulie al aceluiași an [43, p. 128]. Cu această ocazie, cetatea Crăciuna a trecut definitiv sub controlul voievodului de la Suceava pe 10 martie 1482, după mărturiile Letopisețului de la Bistrița și ale Cronicii moldo-germane.

CONCLUZII

Astfel, șirul de evenimente propus în acest articol oferă o reconstituire a istoriei cetății Crăciuna în anii domniei lui Ștefan cel Mare. Fortificația respectivă, a cărei locație nu este cunoscută cu siguranță și poate fi confirmată doar în cadrul cercetărilor arheologice continue ale văilor Milcovului, Putnei și Siretului, a fost ridicată la inițiativa lui Radu cel Frumos în 1470, provocând reacția domnului Moldovei, care a mutat cursul Siretului lângă Crăciuna în favoarea sa și a ridicat cetățuia de la Independența cu intenția de a amenința securitatea Brăilei. Conflictul dintre cei doi domni a escaladat până la un război deschis, în care moldovenii au preluat controlul asupra Crăciunei către 1474. Prezența garnizoanei moldovene aici a fost întreruptă de ocuparea temporară a cetății de către munteni pe fundalul invaziei otomane a Moldovei din 1474–1475, fiind restabilită după victoria obținută în bătălia de la Podul Înalt. A doua perioadă a prezenței moldovene la fortăreața contestată s-a sfârșit cu ocazia campaniei lui Mehmed al II-lea împotriva lui Ștefan cel Mare din 1476, de care au profitat muntenii și au recuperat din nou Crăciuna. Controlul domnilor Țării Românești s-a menținut aici până pe 10 martie 1482, când, în urma intervenției pentru înscăunarea lui Vlad Călugărul, forțele moldovene au preluat definitiv controlul asupra cetății Crăciuna.

În același timp, subiectul cercetării Crăciunei este departe de a fi încheiat – pe lângă dificultățile localizării sale geografice, cauzate de existența posibilă a mai multor cetăți temporare similare cu cea de la Independența, există un șir de întrebări legate de istoria sa administrativă. Dacă mărturiile cronicilor moldovene privind numirea lui Vâlcea și Ivanco în calitate de pârcălabi ai Crăciunei în 1482 sunt veridice, atunci nu sunt clare circumstanțele schimbării acestora cu Mihul către 1484, nemaivorbind de faptul dacă Mihul a fost unicul dregător al acestei cetăți sau dacă a avut un coleg neamintit în hrisoavele domnești. Cu toate acestea, contribuțiile aduse în studiul dat oferă o reconstituire generală a istoriei Crăciunei în contextul conflictelor moldo-muntene din deceniile 8 și 9 ale secolului al XV-lea și oferă noi perspective în aprecierea statutului cetății Crăciuna în componența Moldovei pe timpul domniei lui Ștefan cel Mare.

BIBLIOGRAFIE

1. Documenta Romaniae Historica. B. Țara Românească. Volumul I (1247–1500). Alcăt. și coord.: A. Oțetea, D. Prodan, C. Cihodaru, D. Mioc, F. Pall, Ș. Ștefănescu. București: Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1966. XLIX + 432 p.
2. Hurmuzaki, E., Iorga, N. Documente privitoare la istoria românilor. Vol. XV. Acte și scrisori din arhivele orașelor ardelene: Bistrița, Brașov, Sibiu. Partea I: 1358–1600. București: Atelierele Grafice Socec Comp, 1911. LXXVIII p. + 775 p.
3. Cantacuzino, Gh. I. Cetăți medievale din Țara Românească în secolele XIII–XVI. București: Editura Enciclopedică, 2001. 294 p.
4. Documenta Romaniae Historica. A. Moldova. Volumul II (1449–1486). Alcăt. și coord.: L. Șimanschi, G. Ignat, D. Agache. București: Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1976. 648 p. + LVIII p.
5. Bogdan I. Documentele lui Ștefan cel Mare. Volumul II. Hrisoave și cărți domnești (1493–1503). Tractate, acte omagiale, solii, privilegii comerciale, salv-conducte, scrisori (1457–1503). București: Atelierele Grafice Socec & Co., 1913. 632 p.
6. Bogdan, I. Cronice inedite atingătoare de istoria românilor. București: Editura Librăriei Socecu & Comp., 1895. 205 p. + XIX p.
7. Chițimia, I. C. Cronica lui Ștefan cel Mare (versiunea germană a lui Schedel). București: Casa Școalelor, 1942. 72 p. + XXIII pl.
8. Ureche, G. Letopisețul Țării Moldovei. Ediție de P.P. Pănaiteanu. București: Editura de Stat pentru Literatură și Artă, 1958. 242 p.
9. Documente privind istoria României. Veacul XVI. A. Moldova. Vol. I (1501–1550). Alcăt. și coord.: I. Ionașcu, L. Lăzărescu-Ionescu, B. Cămpina, E. Stănescu, D. Prodan, M. Roller. București: Editura Academiei Republicii Populare Române, 1953. 696 p. + LXXVII pl.
10. Documente privind istoria României. Veacul XVI. A. Moldova. Vol. II (1551–1570). Alcăt. și coord.: I. Ionașcu, L. Lăzărescu-Ionescu, B. Cămpina, E. Stănescu, D. Prodan, M. Roller. București: Editura Academiei Republicii Populare Române, 1951. 331 p. + XLVI pl.
11. Hurmuzaki, E. Documente privitoare la istoria românilor. Volumul II. Partea I. 1451–1575. București: Stabilimentulu graficu „I. V. Socecu”, 1891. 824 p.
12. Eremia, I. Relațiile externe ale Țării Moldovei în documente și materiale (1360–1858). Ed. a 3-a. Chișinău: Cartdidact, 2020. 942 p.
13. Documenta Romaniae Historica. D. Relații între Țările Române. Volumul I (1222–1456). Alcăt. și coord.: Ș. Pascu, C. Cihodaru, K. K. Gündisch, D. Mioc, F. Pall, V. Pervain. București: Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1977. 528 p. + XLIII p.
14. Giurescu, C.C. Istoria românilor. Volumul II. Partea I. De la Mircea cel Bătrân și Alexandru cel Bun până la Mihai Viteazul. Ediția a IV-a. București: Fundația Regală pentru Literatură și Artă, 1943. 425 p.

15. *Documenta Romaniae Historica*, A. Moldova. Volumul I (1384–1448). Alcăt. și coord.: C. Cihodaru, I. Caproșu, L. Șimanschi. București: Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1975. 605 p.
16. Burac, C. *Ținuturile Țării Moldovei până la mijlocul secolului al XVIII-lea*, București, Editura Academica, 2002. 648 p.
17. Costin, M. *De neamul moldovenilor. Din ce țară au eșit strămoșii lor*. Ediție de C. Giurescu. București: Atelierele Grafice Socec & Co., 1914. 64 p.
18. Cantemir, D. *Opere. Descrierea stării de odinioară și de astăzi a Moldovei*, st. introd., note și iconografie de Andrei și Valentina Eșanu; trad. din lb. latină și indici de Dan Slușan-schi. Chișinău: Î.E.P. Știința, 2019. 392 p.
19. *Karta teatra voyny v Evrope 1828 i 1829 godov: s instrumental'noy s"emki Bessarabii, rekognostsirovok Serbii, vostochnoy chasti Bulgarii i Rumilii i voennoy s"emki Moldavii, Valakhii i Babadagskoy oblasti, gravirovana pri Voennno-Topograficheskomo Depo. Sankt-Peterburg: [b.i.], 1835. X pl.*
20. Iorga, N. *Istoria românilor. Volumul III. Ctitorii*. București: s.n., 1937. 363 p.
21. Iorga, N. *Istoria armatei românești*. Ediție îngrijită de N. Gheran și V. Iova. București: Editura Militară, 1970. 407 p.
22. Iorga, N. *Istoria lui Ștefan cel Mare*. Ediție îngrijită și tabel cronologic de V. Iova. București: Minerva, 1978. 313 p.
23. Mironescu, C.M. *Hotarul între Moldova și Muntenia*. În: *Anuar de geografie și antropogeografie*, II, 1910–1911, 87-122.
24. Bălan, T. *Vornicia în Moldova*. Cernăuți: Institutul de Arte Grafice și Editură „Glasul Bucovinei”, 1931. 146 p.
25. Giurescu, C.C. *Principatele Române la începutul secolului XIX. Constatări istorice, geografice, economice și statistice pe temeiul hărții ruse din 1835*. București: Editura Științifică, 1957. 318 p.
26. Constantinescu-Mircești, C., Dragomirescu I. *Contribuții cu privire la cunoașterea hotarului dintre Moldova și Țara Românească de la întemeierea principatelor și până la unire*. În: *Studii și Articole de Istorie*, VI, 1964, 61-91.
27. Nistor, I. I. *Istoria românilor. Volumul I*. Ediție îngrijită de Florin Rotaru. București: Biblioteca Bucureștilor, 2002. 662 p.
28. Cihodaru, C. *Cu privire la localizarea unor evenimente din istoria Moldovei: Hindău, Direptate, Crăciuna și Roșcani*. În: *Anuarul Institutului de Istorie și Arheologie „A. D. Xenopol”*, XIX, 1982, 625-636.
29. Jugănar, M. *Date istorico-topografice privitoare la Cetatea Crăciuna, în vremea domnitorului Ștefan cel Mare și Sfânt*. În: *Glasul Bisericii. Revista oficială a Mitropoliei Munteniei și Dobrogei*, LXXIX, nr. 7-9, iulie-septembrie 2020, 35-80.
30. *Documente privind istoria României. Veacul XVI. A. Moldova. Vol. III (1571-1590)*. Alcăt. și coord.: I. Ionașcu, L. Lăzărescu-Ionescu, B. Câmpina, E. Stănescu, D. Prodan, M. Roller. București: Editura Academiei Republicii Populare Române, 1951. 660 p. + XCIII p.
31. *Documenta Romaniae Historica*, A. Moldova. Volumul XXIV (1637–1638). Alcăt. și coord.: C. Cihodaru, I. Caproșu. București: Editura Academiei Române, 1998. 741 p. + LXXXII p.
32. *Documenta Romaniae Historica*, A. Moldova, vol. XXV (1639–1640). Alcăt. și coord.: N. Ciocan, D. Agache, G. Ignat, M. Chelcu. București: Editura Academiei Române, 2003. 707 p. + LXXIV p.
33. *Documenta Romaniae Historica*, B. Țara Românească, vol. XXXI (1646). Alcăt. și coord.: V. Barbu, C. Ghițulescu, A. Iancu, G. Lazăr, O. Rizescu. București: Editura Academiei Române, 2003. 519p. + LXXX p.
34. Chițescu, L. *Cercetările arheologice de la Cetatea Nouă și cetatea Crăciuna / Recherches archéologiques de Cetatea Nouă et de Crăciuna*. În: *Materiale și cercetări arheologice*, no. 9, 1970, 367-371.
35. Paragină, A. *Habitatul medieval la curbura exterioară a Carpaților în secolele X-XV, Brăila: Istros*, 2002. 146 p. + 59 pl.
36. Stănescu, M. *Cetatea Crăciuna în izvoare istorice și cercetări arheologice*. În: *Cronica Vrancei*, vol. X, 2011, 63-72.
37. Rădvan, L. *Orașele din Țările Române în Evul Mediu: sfârșitul secolului al XIII-lea – începutul secolului al XVI-lea*. Editura Universității „Al. I. Cuza”, Iași, 2011. 652 p.
38. Lupu, E. *Drum, oraș și hotar între Țara Moldovei și Țara Românească*. În: *The Steppe Lands and the World Beyond Them: Studies in Honor of Victor Spinei on his 70th Birthday*, Iași: Editura Universității „Al. I. Cuza”, 2013, 569-597.
39. Tentiuc, I., Bubulici V., Agulnicov S. *Cetatea medievală de pământ de la Giurgiulești. Considerații preliminare*. În: *Tyragetia*, vol. II [XVII], nr. 1, 2008, 339-352.
40. Janeczek, A. *Organizacja terytorialna zachodnich ziem Rusi pomiędzy pełnym i późnym średniowieczem*. În: *Wołoszyn M. Od Grodów Czerwieńskich do linii Curzona. U źródeł Europy Środkowo-Wschodniej. Vol. I. Kraków-Leipzig-Rzeszów-Warszawa: Instytut Archeologii i Etnologii PAN*, 2017, 107-157.
41. Wojciechowski, Z. *Momenty terytoryalne organizacji grodowej w Polsce piastowskiej*. Lwów: Towarzystwo Naukowe we Lwowie, 1924. 111 p.
42. Wojciechowski, Z. *Najstarzy ustrój plemienno-szczepowy i administracja do roku 1139*. În: *Kutrzeby S., Historia Śląska od najdawniejszych czasów do roku 1400*, T. 1. Kraków: Polska Akademia Umiejętności, 1933, 123-154.
43. Rezachevici, C. *Cronologia critică a domnilor din Țara Românească și Moldova: a. 1324–1881*. București: Editura Enciclopedică, 2001. 863 p.
44. Grasso, G. *Documenti riguardanti la costituzione di suna lega contro il Turco nel 1481*. În: *Giornale ligustico di Archeologia, Storia e Belle Arti*, VI, 1879, 321-494.
45. Papacostea, Ș. *Relațiile internaționale ale Moldovei în vremea lui Ștefan cel Mare*. În: *Ștefan cel Mare și Sfânt (1457–1504). Portret în istorie*, Putna: Mușatinii, 2003, 517-554.